

dr Wioleta Hryniewicka-Filipkowska
adiunkt, Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego
Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku
e-mail: w.hryniewicka@uwb.edu.pl
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2830-0796>

Lekcja: System ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)¹

SŁOWA KLUCZE: organizacja międzynarodowa, prawa człowieka, Karta Narodów Zjednoczonych, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka

I. SYSTEM OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA ONZ

Międzynarodowe systemy ochrony praw człowieka zaczęły kształtować się dopiero po II wojnie światowej. Tragiczne doświadczenia konfliktu, w tym masowe naruszenia podstawowych praw i wolności, ujawniły pilną potrzebę stworzenia mechanizmów zapobiegających podobnym nadużyciom w przyszłości. W obliczu tych wyzwań państwa zaczęły dążyć do współpracy w zakresie regulowania zagrożeń wynikających z nieprzestrzegania praw człowieka zarówno w skali globalnej jak i regionalnej. Pierwszą organizacją rządową, która podjęła działania na rzecz ochrony praw człowieka, była Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ). Już w momencie swojego powstania w 1945 r. ONZ uznała ochronę praw człowieka za jeden z głównych celów swojej działalności. W kolejnych latach organizacja opracowała szereg dokumentów i mechanizmów, które stały się fundamentem międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka².

Stworzony w ramach ONZ system ochrony praw człowieka ma charakter uniwersalny zarówno pod względem podmiotowym, jak i przedmiotowym. Uniwersalizm oznacza, że organizacja zrzesza niemal wszystkie współczesne państwa, co daje jej szerokie, przynajmniej potencjalne, możliwości kształtowania norm politycznych, moralnych i prawnych oraz ustanawiania mechanizmów kontrolnych w zakresie ochrony praw człowieka. Dzięki temu wpływ ONZ obejmuje całą społeczność międzynarodową. Z kolei uniwersalizm przedmiotowy oznacza, że działalność ONZ koncentruje się na ochronie wszystkich generacji praw człowieka,

¹ Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa II” nr projektu NdS-II/SN/0131/2023/01 kwota dofinansowania 431 200,00 zł całkowita wartość projektu” 431 200,00 zł.

² Por. W. M. Hrynicki, Potrzeba wzmocnienia międzynarodowej ochrony praw człowieka trzeciej generacji, „Kultura Bezpieczeństwa Nauka – Praktyka – Refleksje” Nr 30, 2018 s.132-135.

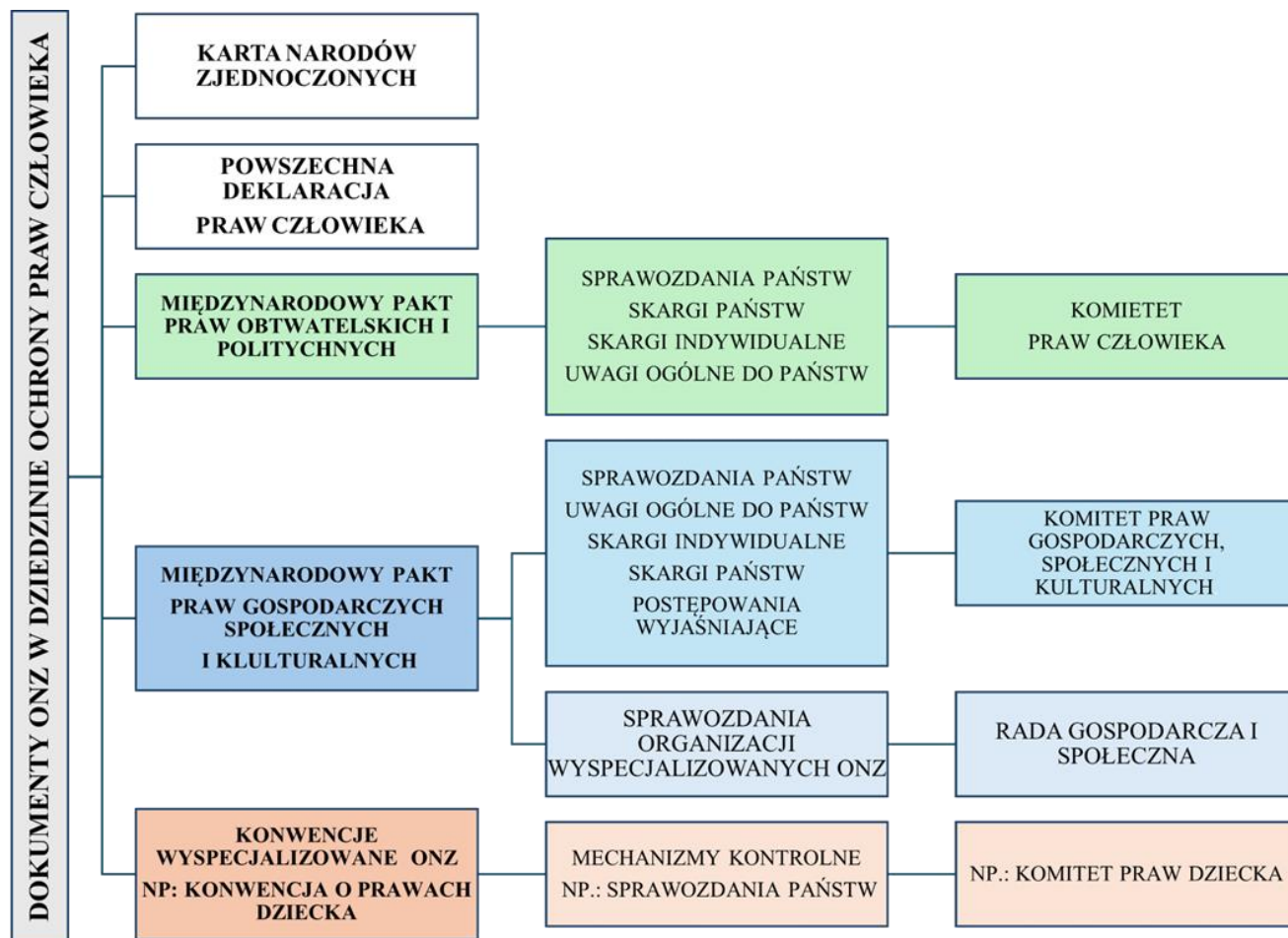
a także na zapewnieniu wsparcia i ochrony wszystkim grupom społecznym, które są narażone na naruszenia podstawowych praw i wolności³.

Na system ochrony praw człowieka ONZ składają się instrumenty prawne, instytucje przyjęte mechanizmy.

³ A. Florczak, ONZ-owski system ochrony praw człowieka, [w:] Prawa człowieka a stosunki międzynarodowe, A. Florczak, B. Bolechów (red.), Toruń 2006, s. 30.

II. PODSTAWY PRAWNE TWORZĄCE SYSTEM OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA ONZ

Schemat nr 1: Podstawy prawne ochrony praw człowieka w systemie ONZ i ich mechanizmy kontroli

Źródło: Opracowanie własne.

Karta Narodów Zjednoczonych (KNZ)

Fundamentalne znaczenie dla systemu ochrony praw człowieka ONZ ma podpisana 26.06.1945 r. a obowiązująca od 24.10.1945 r. Karta Narodów Zjednoczonych (KNZ). Karta jest statutem ONZ, dokumentem określającym zasady jej funkcjonowania, będąc jednocześnie wielostronnym traktatem międzynarodowym pełniącym kluczową rolę w regulowaniu relacji międzynarodowych⁴. Powszechnie uznaje się ją za „konstytucję społeczności międzynarodowej”, umowę o charakterze nadrzędnym wobec innych aktów prawa międzynarodowego⁵, które muszą pozostawać z nią w zgodzie. Dokument ten ustanawia hierarchię norm w prawie międzynarodowym, nadając priorytet zasadom i zobowiązaniom określonym przez ONZ⁶. Jednym z istotnych aspektów Karty jest zobowiązanie państw członkowskich do przestrzegania praw człowieka poprzez nałożenie na społeczność międzynarodową obowiązku tworzenia mechanizmów ochrony praw jednostki oraz podejmowania działań w przypadkach ich naruszeń. Chociaż Karta nie definiuje bezpośrednio pojęcia praw człowieka ani nie zawiera szczegółowego katalogu tych praw, odwołuje się do zasad ich ochrony, szczególnie w kontekście niedyskryminacji oraz promowania podstawowych wolności.

Już w preambule dokumentu wyraźnie zaznaczono, że Ludy Narodów Zjednoczonych są „*zdecydowane potwierdzić ponownie wiarę w podstawowe prawa człowieka, godność i wartość osoby ludzkiej, w równe prawa mężczyzn i kobiet jak również narodów dużych i małych*”. Ochrona praw człowieka została uznana za jeden z kluczowych celów ONZ. W art1. wskazano, że organizacja będzie dążyć do „*współdziałania międzynarodowego w rozwiązywaniu zagadnień o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym lub humanitarnym, jak również popierać i zachęcać do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie*”. Zobowiązanie do promowania praw człowieka zostało również podkreślone w art. 55, który wskazuje, że stworzenie warunków stałości i dobrobytu, które są niezbędne do pokojowych i przyjaznych stosunków między narodami, opartych na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia ludów wymaga poparcia i przestrzegania ludzkich praw

⁴ A. Towpik, 75-lecie ONZ. Czy ONZ pomogła światu?, Stosunki Międzynarodowe – International Relations nr 3 (t. 56) 2020, s. 75.

⁵ Zob. art. 103 Karty Narodów Zjednoczonych: *W razie sprzeczności pomiędzy obowiązkami członków Narodów Zjednoczonych, wynikających z niniejszej Karty, a ich obowiązkami wynikającymi z jakiegos innego porozumienia międzynarodowego, pierwszeństwo będą miały ich obowiązki wynikające z niniejszej Karty*, Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90, tryb dostępu: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19470230090>

⁶ Zob. A. Kleczkowska, Karta Narodów Zjednoczonych jako światowa konstytucja – uwagi z perspektywy zakazu użycia siły, „Studia Prawnicze” 2016, Z. 3 (2017), s. 10-15.

i wolności podstawowych dla wszystkich, bez różnicy rasy, płci, języka lub religii. Dopełnieniem tego postanowienia jest art. 56, który nakłada na wszystkich członków ONZ zobowiązanie do „*podejmowania wspólnej i samodzielnej akcji łącznie z Organizacją dla dopięcia celów, wymienionych w artykule 55*”. Oznacza to, że państwa członkowskie są nie tylko zobowiązane do respektowania praw człowieka na poziomie krajowym, ale także do współpracy w ich ochronie na arenie międzynarodowej⁷.

Ochronę praw człowieka pozostaje w ścisłym związku z nadrzędnym celem ONZ którym jest utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. W praktyce społeczność międzynarodowa działająca w ramach ONZ powiązała te dwa fundamenty – stabilność i bezpieczeństwo globalne oraz poszanowanie praw człowieka. Obecnie obie zasady są postrzegane jako wzajemnie powiązane i współzależne. Uznaje się, że brak pokoju i bezpieczeństwa prowadzi do naruszeń praw człowieka, a jednocześnie niemożliwe jest skuteczne przestrzeganie podstawowych praw i wolności bez zagwarantowania stabilności oraz ochrony jednostek przed zagrożeniami⁸.

Mimo, że odniesienia do praw człowieka w Karcie są stosunkowo nieliczne, to jej postanowienia stały się podstawą dla rozwoju międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Umożliwiły one powstanie bardziej szczegółowych dokumentów.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (PDPC)

Jest pierwszym dokumentem międzynarodowym, który zawiera pełny katalog podstawowych praw i wolności człowieka, jednocześnie nie uzależniając go od żadnych określonych filozoficznych czy religijnych przekonań. Została uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 10.12.1948 r.⁹. W celu upamiętnienia tego wydarzenia, dzień ten został ustanowiony Międzynarodowym Dniem Praw Człowieka¹⁰.

Deklaracja różni się od KNZ przede wszystkim statusem prawnym – nie jest umową międzynarodową, lecz aktem o charakterze deklaratywnym (tzw. *soft law*). Oznacza to, że w przeciwieństwie do umów międzynarodowych, które mają moc wiążącą, jej postanowienia nie nakładają na państwa konkretnych obowiązków prawnych ani nie przewidują mechanizmów kontroli przestrzegania jej zapisów. Deklaracja posiada jednak ogromne znaczenie moralne i polityczne, wynikające z jej powszechnej akceptacji oraz doniosłej roli w kształtowaniu

⁷ Karta Narodów Zjednoczonych, op. cit.

⁸ A. Florczak, op. cit., s. 31.

⁹ L. Brodowski, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2024, nr 5 (81), s. 124-125.

¹⁰ Z. Hołda, D. Ostrowska, Prawa człowieka. Zasys wykładu, [w:] Prawa człowieka zarys wykładu, J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. A. Rybczyńska, Warszawa 2014, s. 54.

międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka. Przyjęta niemal jednogłośnie przez społeczność międzynarodową, odzwierciedla kompromis między różnymi filozoficznymi koncepcjami praw człowieka, podkreślając przyrodzoną godność oraz równość i niezbywalność praw wszystkich ludzi. Jednym z czynników, który przyczynił się do jej szerokiej akceptacji, jest brak bezpośrednich zobowiązań prawnych dla państw, co ułatwiło jej przyjęcie w zróżnicowanym świecie politycznym i kulturowym a także brak obowiązku wdrażania mechanizmów kontroli jej postanowień¹¹. Prawa i wolności zawarte w deklaracji można podzielić na prawa i wolności osobiste prawa i wolności publiczne prawa ekonomiczne socjalne i kulturalne (zob. Tabela nr 1)¹².

Deklaracja stała się punktem odniesienia i podstawą dla przyszłych międzynarodowych regulacji w zakresie praw człowieka, w tym dla Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka. Wywarła trwały wpływ na rozwój prawa międzynarodowego i system ochrony praw człowieka na całym świecie.

Tabela: Katalog praw człowieka Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

Prawa i wolności osobiste	prawo do życia wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 3); zakaz niewolnictwa (art.4); zakaz tortur lub okrutnego niehumanitarnego albo poniżającego traktowania czy karania (art. 5); prawo do uznawania osobowości prawnej (art. 6); równość wobec prawa i prawo do jednakowej ochrony prawnej (art. 7); prawo do ochrony sądowej (art. 8); zakaz arbitralnego pozbawiania wolności lub wygnania z kraju (art. 9); prawo do rzetelnego sądu (art. 10); domniemanie niewinności, publiczna rozprawa, prawo do obrony (art. 11); prawo do prywatności, poszanowania życia rodzinnego, tajemnicy korespondencji honoru i dobrego imienia (art. 12); prawo do swobodnego poruszania się i zamieszkania, prawo do opuszczania państwa i powrotu (art. 13); prawo do ubiegania się o azyl (art. 14); prawo do małżeństwa (art. 16); prawo do własności (art.17); wolność myśli sumienia i wyznania (art. 18)
prawa i wolności publiczne	prawo do obywatelstwa (art. 15); wolność słowa artykuł (art. 19); wolność zgromadzeń i stowarzyszeń (art. 20); prawo do udziału w rządzeniu krajem dostępu do funkcji publicznych i demokratycznych wyborów (art. 21)
prawa ekonomiczne socjalne i kulturalne	prawo do pracy do słusznego wynagrodzenia za pracę do ochrony przed bezrobociem do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych (art. 23); prawo do urlopu i wypoczynku (art. 24); prawo do godziwego poziomu życia, opieki lekarskiej zabezpieczenia społecznego, prawo matki i dziecka do opieki pomocy (art. 25); prawo do nauki bezpłatnej przynajmniej na poziomie podstawowym (art. 26); prawo do kultury (art. 27)

¹¹Z. Hołda, D. Ostrowska, Prawa człowieka. Zarys wykładu, [w:] Prawa człowieka zarys wykładu, J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. A. Rybczyńska, Warszawa 2014, s. 55.

¹²A. Michalska, Podstawowe prawa człowieka w prawie wewnętrznym a Pakty Praw Człowieka, Warszawa 1976, s. 173 i n.

Źródło: Opracowanie na podstawie Z. Hołda, D. Ostrowska, Międzynarodowa ochrona praw człowieka, [w:] Prawa człowieka zarys wykładu, J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. A. Rybczyńska, Warszawa 2014, s. 55-56.

Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka

Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka obejmują Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (MPPGSiK). Dokumenty te zostały opracowane przez Komisję Praw Człowieka¹³ w procesie trwającym dwie dekady, a ich uchwalenie nastąpiło 16.12.1966 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Po uzyskaniu wymaganych 35 ratyfikacji weszły w życie w 1976 roku, a Polska przystąpiła do Paktów rok później. Pod względem charakteru prawnego, Pakty posiadają wyższą rangę niż PDPC. O ile Deklaracja stanowiła głównie zbiór zasad i wytycznych, o tyle Pakty są wiążącymi umowami międzynarodowymi, które nakładają na państwa konkretne zobowiązania. Dzięki temu prawa i wolności zawarte w Deklaracji przyobiekły formę norm prawa międzynarodowego, co zwiększyło ich skuteczność i egzekwowalność. Istotnym uzupełnieniem MPPOiP i MPPGSiK są Protokoły Fakultatywne – będące umowami międzynarodowymi, które wzmacniają ochronę praw zawartych w Paktach. Ich przyjęcie nie jest obligatoryjne. Do MPPOiP dołączono dwa Protokoły. Pierwszy, który wszedł w życie 23.03.1976 r., ustanawia mechanizm skargi indywidualnej. Umożliwia on jednostkom składanie skarg do Komitetu Praw Człowieka przeciwko państwom, które naruszyły prawa gwarantowane w Pakcie. Polska przystąpiła do tego Protokołu 7.11.1991 r. Drugi Protokół Fakultatywny, który obowiązuje od 11.07.1991 r., ma na celu całkowite zniesienie kary śmierci w państwach, które go ratyfikowały. Jedynym wyjątkiem, dopuszczalnym wyłącznie pod warunkiem złożenia odpowiedniego zastrzeżenia w momencie ratyfikacji lub przystąpienia, jest możliwość stosowania tej kary w czasie wojny za najcięższe zbrodnie wojskowe. Polska ratyfikowała ten Protokół 4.04.2014 r.¹⁴. Do MPPGSiK 18.06.2008 r. Rada Praw Człowieka ONZ przyjęła Protokół Fakultatywny, który wprowadza m.in. możliwość składania skarg do Komitetu Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturalnych

¹³ Obecnie Rada Praw Człowieka

¹⁴ A. Tychmańska, Znaczenie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych dla polskiego porządku prawnego na przykładzie analizy orzecznictwa polskich sądów administracyjnych, Studenckie Zeszyty Naukowe 2017, Vol. XX, nr 34, s. 72; Protokół fakultatywny do Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 16 grudnia 1966 r. w Nowym Jorku, Dz.U. 1994 nr 23 poz. 80, tryb dostępu: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940230080>; Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, przyjęty w Nowym Jorku dnia 15 grudnia 1989 r.; Dz.U. 2014 poz. 891, tryb dostępu: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20140000891>;

monitorującego przestrzeganie Paktu przez państwa-strony. Protokół wszedł w życie 5.05.2013 r. Polska nie ratyfikowała tego dokumentu¹⁵.

Pakty pod kilkoma względami są do siebie posobne. Posiadają tę samą preambułę, w której podkreślono, że prawa człowieka wywodzą się z przyrodzonej godności osoby ludzkiej, są równe, niezbywalne i stanowią podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie. Preambuła odwołuje się także do treści PDPC oraz wskazuje na obowiązek promowania i przestrzegania praw człowieka, zgodnie z KNZ¹⁶. Pakty mają identyczny charakter prawny, taką samą strukturę złożoną m.in.: z preambuły, postanowień ogólnych, katalogu praw, mechanizmów kontrolnych, postanowień formalno-prawnych. Zachodzą między nimi także pewne różnice.

Pierwsza dotyczy kategorii chronionych praw. MPPOiP chroni prawa osobiste i prawa do udziału w życiu publicznym jednostki, z kolei MPPGSiK chroni prawa jednostki dotyczące warunków życia oraz rozwoju społeczno-gospodarczego (zob. Tabela nr 2).

Tabela nr 2: Katalog praw MPPOiP oraz katalog praw MPPGSiK

Katalog praw MPPOiP	prawo do życia i zakaz kary śmierci (art. 6); zakaz tortur lub okrutnego, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania lub karania (art. 7); zakaz niewolnictwa, poddaństwa i pracy przymusowej (art. 8); prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 9); zasady humanitarnego traktowania więźniów (art.10); zakaz więzienia za niemożność wywiązania się ze zobowiązań umownych (art.11); prawo do swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania (art. 12); zasady wydalenia cudzoziemców (art.13); prawo do sądu i zasady procesowe (art.14); zasady odpowiedzialności karnej (art.15); prawo do podmiotowości prawnej (art.16); nienaruszalność życia prywatnego, rodzinnego, mieszkania i korespondencji oraz czci dobrego imienia (art. 17); wolność myśli, sumienia, wyznania (art. 18); wolność słowa (art.19); zakaz propagandy wojennej, nienawiści narodowej, rasowej i religijnej (art. 20); wolność zgromadzeń (art. 21); wolność stowarzyszeń w tym związków zawodowych (art. 22); prawo do zawarcia małżeństwa i ochrony rodziny (art. 23); prawo dziecka do ochrony, nazwiska i obywatelstwa (art. 24); prawo do udziału w życiu publicznym i demokratycznych wyborów (art. 25); równość wobec prawa i prawo do jednakowej ochrony prawnej (art. 26); prawo osób należących do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych do własnej kultury, religii, języka (art. 27)
----------------------------	---

¹⁵ Zob. szerzej: Z. Kędzia, Komitet Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych [w:] Mechanizmy ochrony praw człowieka w ramach ONZ. Analiza systemowa, R. Wieruszewski (red.) Warszawa 2017 r., s. 89-128.

¹⁶ Zob. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, op. cit., s. 1.

Katalog praw MPPGSiK	prawo do pracy (art. 6); prawo do sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, godziwego wynagrodzenia i wypoczynku (art. 7); prawa związków zawodowych i ich członków (art. 8); prawo do zabezpieczenia społecznego (art. 9); opieka nad rodziną dziećmi i młodzieżą (art. 10); prawo do odpowiedniego poziomu życia (art. 11); prawo do korzystania z najnowszych osiągnięć poziomu ochrony zdrowia fizycznego psychicznego (art. 12); prawo do nauki (art.13 i 14); prawa do kultury (art. 15).
-------------------------------------	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturalnych.

Pakty nakładają na państwa - strony inne rodzaje zobowiązań. MPPOiP zobowiązuje państwa do przestrzegania i zapewniania praw w nim uznanych wszystkim osobom znajdującym się na terytorium państwa, bez względu na jakiekolwiek różnice lub jakiekolwiek inne okoliczności. Nakłada również obowiązek podjęcia przez państwo zgodnie z własnym trybem konstytucyjnym i postanowieniami Paktu, odpowiednich kroków prawnych w celu realizacji tych praw, jeśli nie są one zapewnione przez obowiązujące przepisy. Oznacza to, że państwa są zobligowane do niezwłocznego przestrzegania praw zawartych w Pakcie i zapewnienia mechanizmów ich ochrony. Z kolei w przypadku MPPGSiK państwo-strona paktu jest zobowiązana podjąć odpowiednie kroki indywidualnie i w ramach pomocy i współpracy międzynarodowej, w szczególności w dziedzinie gospodarki i techniki, wykorzystując maksymalnie dostępne mu środki, w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji praw uznanych w Pakcie wszelkimi odpowiednimi sposobami, włączając w to w szczególności podjęcie kroków ustawodawczych. Realizacja zobowiązań wynikających z Paktu ma być wykonana z respektowaniem zasady niedyskryminacji z jakiegokolwiek powodu. W tym przypadku państwa dążą do realizacji praw zawartych w Pakcie stopniowo, w miarę dostępnych zasobów¹⁷.

Nieco odmiennie przedstawiają się także mechanizmy kontrolne ochrony praw zawartych w obu dokumentach, zarówno pod względem instytucji kontrolnych, jak i stosowanych narzędzi. Organem nadzoru nad MPPOiP i Protokołów fakultatywnych jest Komitet Praw Człowieka powołany na mocy art. 28 MPPOiP. Komitet składa się z 18 członków o wysokim poziomie moralnym i uznanej kompetencji w dziedzinie praw człowieka powoływanych na 4 letnią kadencję. Do zadań Komitetu zalicza się:

¹⁷ Zob. art. 2 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, art. 2 Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturalnych, op. cit.

- Badanie sprawozdań państw-stron Paktu odnośnie środków przedsięwziętych w celu zagwarantowanie skuteczności praw uznanych w Pakcie oraz postępu dokonanego w dziedzinie korzystania z tych praw. Sprawozdania składane są nie rzadziej niż raz na 5 lat. Przedstawiciele władz krajowych prezentują sprawozdania na posiedzeniu Komitetu.
- Opracowanie uwag ogólnych do państw-stron Paktu w odpowiedzi na złożone sprawozdania. Uwagi zawierają ocenę sytuacji i stosowne zalecenia naprawcze.
- Rozpatrywanie skarg państw, w których jedno państwo-strona zarzuca drugiemu państwu-stronie naruszenie zobowiązań wynikających z Paktu. Skarga może być zbadana wyłącznie wtedy, gdy zarówno państwo skarżące, jak i oskarżone uznało kompetencje Komitetu Praw Człowieka do ich przyjmowania i analizowania. W praktyce tego typu skargi nie są stosowane.
- Rozpatrywanie skarg indywidualnych (skarga do Komitetu Praw Człowieka), składanych przez jednostki przeciwko państwom-stronom Paktu, które uważają, że ich prawa zostały naruszone. Skarga musi mieć formę pisemną i może zostać wniesiona dopiero po wykorzystaniu wszystkich dostępnych środków odwoławczych w ramach krajowego systemu prawnego. Komitet rozpatruje sprawę na zamkniętych posiedzeniach, analizując przedstawione dowody przez skarżącego, jak i wyjaśnienia składane przez państwo, a następnie wydaje swoją opinię. Kiedy stwierdzi naruszenie praw zawartych w Pakcie zaleca zaskarżonemu państwu podjęcie określonych działań w celu usunięcia skutków naruszenia i podjęcia kroków prewencyjnych (np. zmiany wprawie, wypłatę odszkodowania), aby zapobiec podobnym naruszeniom w przyszłości. Państwo powinno przestrzegać tych wytycznych, ale jeśli tego nie robi, Komitet nie ma żadnych narzędzi, aby zmusić je do podjęcia zalecanych działań.

W ramach mechanizmu kontrolnego MPPGSiK, przewidziano:

- Badanie sprawozdań państw – stron Paktu odnośnie środków przedsięwziętych w celu zagwarantowanie skuteczności praw uznanych w Pakcie oraz postępu dokonanego w dziedzinie korzystania z tych praw rozpatrywane przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych
- Opracowywanie uwag do państw-stron Paktu przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.
- Badanie sprawozdań organizacji wyspecjalizowanych ONZ, które rozpatruje Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ lub na jej polecenie Rada Praw Człowieka, która bada sprawozdania i udziela zleceń ogólnych.
- Badanie skarg jednostek lub grup jednostek do Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ. Skarga jest dopuszczalna, gdy skarżący wyczerpał krajowe środki ochrony prawnej lub ich zastosowanie byłoby nieskuteczne, a naruszenie miało miejsce po

wejściu Protokołu w życie dla danego państwa. Nie może być rozpatrywana ponownie, jeśli była już badana przez inne instytucje międzynarodowe. Skarga musi być zgodna z Paktem, odpowiednio uzasadniona, nieanonimowa i wniesiona w terminie roku od wyczerpania krajowych środków ochrony prawnej. Komitet rozpatruje sprawę na podstawie przedłożonych dokumentów i może stwierdzić naruszenie Paktu, jednak jego decyzje nie są prawnie wiążące, choć państwa-strony zobowiązały się do ich realizacji. Mechanizm obejmuje także procedurę monitorowania wykonania decyzji, możliwość ugody między skarżącym a państwem,

- Badanie skarg międzypaństwowych przez Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ. Skarga pozwala jednemu państwu oskarżyć inne o niewywiązywanie się z zobowiązań wynikających z Paktu.

- Prowadzenie dochodzenia w sprawie systematycznych naruszeń praw. Może ono obejmować wizytację danego kraju, jeśli wyrazi ono na to zgodę. Procedura ta uzupełnia system skargowy i sprawozdawczy, wzorując się na podobnych rozwiązaniach stosowanych w innych organach ONZ zajmujących się ochroną praw człowieka ¹⁸.

Na system ochrony praw człowieka ONZ składa się również wiele innych umów międzynarodowych ukierunkowanych na konkretną dziedzinę ochrony. Niektóre ze wskazanych aktów prawnych dysponują własnym organem i mechanizmem kontroli/ wsparcia realizacji zwartych w nich postanowień (zob. Tabela nr 3) ¹⁹.

Tabela nr 3: Przykładowe dokumenty i organy kontroli/ wsparcia realizacji ich postanowień

Dokument ONZ	Wyspecjalizowany organ kontroli/ organ wsparcia w realizacji zobowiązań
Konwencja o Zapobieganiu i Karaniu Zbrodni Ludobójstwa z 1948 r.	-
Konwencja o statusie uchodźców 1951 r.	Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR)
Konwencja o Prawach Politycznych Kobiet 1952 r.	-
Konwencja o Obywatelstwie Kobiet Zameężnych 1957 r.	-

¹⁸ Zob. Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-international-covenant-economic-social-and>, z dnia 10.11.2024.

¹⁹ Por. Z. Hołda, D. Ostrowska, op. cit., s. 57-59.

Konwencja w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej z 1966 r.	Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej
Międzynarodowa Konwencja o Zwalczaniu i Karaniu Zbrodni Apartheidu 1973 r.	-
Konwencja w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet z 1979 r.	Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet
Konwencja przeciwko Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiego lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karania z 1984 r.	Komitet przeciwko Torturom
Konwencja o Prawach Dziecka z 1989 r.	Komitet Praw Dziecka
Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 r.	Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych

Źródło: Opracowanie własne

III. INSTYTUCJE OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA W SYSTEMIE ONZ

Organy główne ONZ działające na rzecz ochrony praw człowieka

Zgromadzenie Ogólne ONZ (ZO) składa się z przedstawicieli wszystkich państw członkowskich organizacji. Zgodnie z artykułem 10 KNZ, Zgromadzenie może omawiać wszelkie zagadnienia lub sprawy, wchodzące w zakres Karty (w tym praw człowieka), albo dotyczące kompetencji i funkcji któregośkolwiek organu przewidzianego w Karcie (w tym zajmującego się prawami człowieka), jak również może udzielać w obszarze praw człowieka zalecenia członkom ONZ i Radzie Bezpieczeństwa. Posiada uprawnienia do inicjowania badań i udzielania zaleceń w celu urzeczywistniania korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności bez względu na rasę płeć język lub religię (art. 13 KNZ). Zgromadzenie w toku dorocznych sesji zajmuje się problematyką praw człowieka. Przyjmuje rezolucje podejmowane na plenarnych posiedzeniach, które stanowią istotne wytyczne dla pracy ONZ w tej dziedzinie. Może również powoływać organy pomocnicze niezbędne do realizacji swoich zadań w obszarze ochrony praw człowieka²⁰.

Rada Bezpieczeństwa (RB) składa się z 15 członków, w tym: 5 stałych z prawem weta: Chiny, Francja, Rosja, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania oraz 10 niestałych członków wybieranych na dwuletnią kadencję według podziału geograficznego: Afryka – 3 miejsca, Azja i Pacyfik – 2 miejsca, Europa Wschodnia – 1 miejsce, Ameryka Łacińska i Karaiby – 2 miejsca i Europa Zachodnia i inne państwa – 2 miejsca. Głównym zadaniem rady jest utrzymanie

²⁰ Por. R. Kuźniar, Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe, Warszawa 2008, s. 68; Karta Narodów Zjednoczonych, op. cit.

międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa poprzez rozwiązywanie konfliktów międzynarodowych, nakładanie sankcji, autoryzowanie użycia siły, wysyłanie misji pokojowych, podejmowanie decyzji o ustanowieniu trybunałów międzynarodowych. Początkowo prawa człowieka nie odgrywały kluczowej roli w działaniach Rady, jednak obecnie są one uznawane za istotny element jej pracy. Większość misji powołanych lub zatwierdzonych przez Radę zawiera w swoich mandatach zadania związane z ochroną praw człowieka, a wiele z nich dysponuje odpowiednimi zasobami i strukturami do realizacji tych celów. Dodatkowo Rada wypracowała szeroki wachlarz narzędzi, takich jak komisje śledcze, mechanizmy sądowe, misje wizytacyjne czy sankcje, aby skuteczniej chronić prawa człowieka na całym świecie²¹. Może podejmować działania wobec państw, gdzie dochodzi do masowych zbrodni, takich jak ludobójstwo, zbrodnie wojenne czy zbrodnie przeciwko ludzkości. Rada może przekazać sprawy dotyczące dokonania powyższych zbrodni do Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK) lub powoływać specjalne trybunały ad hoc, jak miało to miejsce w przypadku Rwandy i byłej Jugosławii.

Rada Gospodarcza i Społeczna ponosi największe odpowiedzialność za ochronę i promocję praw człowieka. Władna jest udzielać zaleceń w celu przyczyniania się do poszanowania i zachowywania praw człowieka i podstawowych wolności w stosunku do wszystkich bez względu na płeć język lub religię (art. 62 KNZ). Dodatkowo, zgodnie z art. 68 KNZ jest upoważniona do tworzenia komisji w dziedzinie gospodarczej i społecznej oraz dla popierania praw człowieka, a także wszelkich innych komisji, które mogą okazać się potrzebne do spełniania jej funkcji. Koordynuje działanie wielu organów agencji programów powoduje podejmujących w swej praktycznej działalności problematykę praw człowieka. Radzie podlegają m.in.: Rada Praw Człowieka, Komisja ds. Spraw Statusu Kobiet, Komitet Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturalnych. Pełni rolę pośrednika między Zgromadzeniem Ogólnym a Radą Praw Człowieka²².

Sekretarz Generalny koordynuje działania ONZ i promując przestrzeganie międzynarodowych norm, w tym także dotyczących praw człowieka. Może publicznie reagować na naruszenia, przedstawia raporty Zgromadzeniu Ogólnemu i Radzie Bezpieczeństwa oraz współpracuje z organami ONZ zajmującymi się prawami człowieka.

²¹ Por. Human Rights and the Security Council – An Evolving Role, tryb dostępu: <https://www.securitycouncilreport.org/research-reports/human-rights-and-the-security-council-an-evolving-role.php>, z dnia 20.11.2024.

²² A. Florczak, op. cit., s. 39-40.

Nadzoruje działania humanitarne w sytuacjach kryzysowych oraz pełni rolę mediatora w konfliktach, dążąc do ich rozwiązania poprzez dialog²³.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości - ma kompetencję do rozstrzygania sporów między państwami m.in. w sprawach związanych z przestrzeganiem praw człowieka takich jak np. prawo narodów do samostanowienia czy ludobójstwo. Kompetencja MTS jest nieobowiązkowa, co oznacza że Trybunał może rozpatrywać spory tylko za obopólną zgodą państw – stron sporu. Może wydawać także opinie doradcze dla organów ONZ, wpływając na interpretację międzynarodowego prawa praw człowieka²⁴.

Organy wyspecjalizowane ONZ działające na rzecz ochrony praw człowieka

Rada Praw Człowieka (dawniej Komisja Praw Człowieka) jest najważniejszym organem ONZ odpowiedzialnym za ochronę praw człowieka na poziomie międzynarodowym. Została powołana w 1946 r. jako Komisja Praw Człowieka. Początkowo jej działania koncentrowały się na działalności prawotwórczej. W ramach swojej aktywności Komisja stworzyła takie kluczowe dokumenty jak: Powszechną Deklarację Praw Człowieka czy Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka. Po 2006 roku jej funkcje zostały przekazane do nowo powołanej Rady Praw Człowieka ONZ, która jest organem pomocniczym Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Rada ma na celu promowanie powszechnego poszanowania i ochrony praw człowieka oraz podstawowych wolności, zapewniając równość i sprawiedliwość dla wszystkich ludzi, niezależnie od ich pochodzenia. Do jej głównych zadań należy zajmowanie się przypadkami naruszania praw człowieka, w tym poważnymi i regularnymi łamaniami tych praw, oraz przedstawianie zaleceń mających na celu ich rozwiązanie. Rada koordynuje działania na rzecz ochrony praw człowieka w ramach ONZ oraz prowadzi edukację i doradztwo w tym zakresie, udzielając pomocy technicznej państwom członkowskim. Rada służy również jako forum do dialogu na tematy związane z prawami człowieka i przedstawia zalecenia Zgromadzeniu Ogólnemu w celu dalszego rozwoju międzynarodowego prawa ochrony praw człowieka. Oprócz tego wspiera realizację zobowiązań państw w zakresie przestrzegania praw człowieka, wdraża cele i rekomendacje przyjmowane podczas konferencji i szczytów ONZ, prowadzi okresowe przeglądy wypełniania zobowiązań państw, opracowuje rekomendacje oraz promuje

²³ Sekretarz Generalny ONZ, tryb dostępu: <https://www.un.org/pl/sg/sekretarz-generalny-onz>, z dnia 20.11.2024.

²⁴ A. Florczak, op. cit., s. 40-41.

współpracę na rzecz zapobiegania naruszeniom praw człowieka. Rada działa także w bliskiej współpracy z rządami, organizacjami regionalnymi, krajowymi instytucjami i społeczeństwem obywatelskim, oraz składa coroczne raporty przed Zgromadzeniem Ogólnym ONZ. Rada liczy 47 członków, którzy są wybierani na trzyletnie kadencje w oparciu o reprezentację geograficzną. W związku z tym jej skład obejmuje 13 państw z Afryki, 13 z Azji, 8 z Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 6 z Europy Wschodniej oraz 7 z Europy Zachodniej i pozostałych regionów świata²⁵.

Wysoki Komisarz ONZ do Spraw Praw Człowieka (UNHCHR) jest najwyższym rangą urzędnikiem ONZ stojącym na straży przestrzegania praw człowieka, ustanowionym przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją nr 48/141 z 1993 r. pełniącym także funkcję Zastępcy Sekretarza Generalnego ONZ. Mandat Komisarza obejmuje promocję i ochronę praw człowieka zgodnie z KNZ, PDPC oraz innymi umowami i dokumentami międzynarodowymi. Komisarz zachęca państwa do przyjmowania międzynarodowych zobowiązań ochrony praw człowieka oraz wspiera praktyczną implementację uniwersalnych norm w tej dziedzinie. Jego działania obejmują także rozwój współpracy z innymi organami odpowiedzialnymi za nadzór nad przestrzeganiem praw człowieka oraz podejmowanie dialogu z rządami państw w celu rozwoju krajowych instytucji i procedur chroniących prawa jednostki. Działalność komisarza przyczyniła się do wprowadzenia nowych form aktywności w dziedzinie ochrony praw człowieka takich jak pomoc techniczna i doradcza (w tym szkolenia w zakresie praw człowieka, dofinansowywanie publikacji, wspieranie tworzenia organizacji pozarządowych w tym obszarze) oraz operacje humanitarne w terenie polegające na obserwacji przestrzegania praw człowieka na terytoriach państw. Wysoki Komisarz stoi na czele Biura UNHCHR, które wspiera jego działania na rzecz ochrony praw człowieka. Siedziba biura znajduje się w Genewie²⁶.

Urząd Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) został powołany 14 grudnia 1950 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w celu ochrony i wspierania uchodźców na całym świecie. Głównym zadaniem Wysokiego Komisarza jest zapewnienie międzynarodowej ochrony osobom zmuszonym do opuszczenia swoich krajów z powodu prześladowań, konfliktów zbrojnych czy naruszeń praw człowieka. Kadencja Wysokiego

²⁵ Rada Praw Człowieka, tryb dostępu: https://www.unic.un.org.pl/rada_praw/powstanie_zasady.php, z dnia 20.11.2024 r.

²⁶ P. Świerczewski, Wysoki Komisarz ONZ do spraw ochrony praw człowieka, „ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA LUBLIN – POLONIA”, 2015, VOL. LXII, 1, s. 78, 77-80, tam szerzej.

Komisarza trwa pięć lat, z możliwością reelekcji na kolejne kadencje. Siedziba UNHCR mieści się w Genewie. Adresatami pomocy UNHCR są:

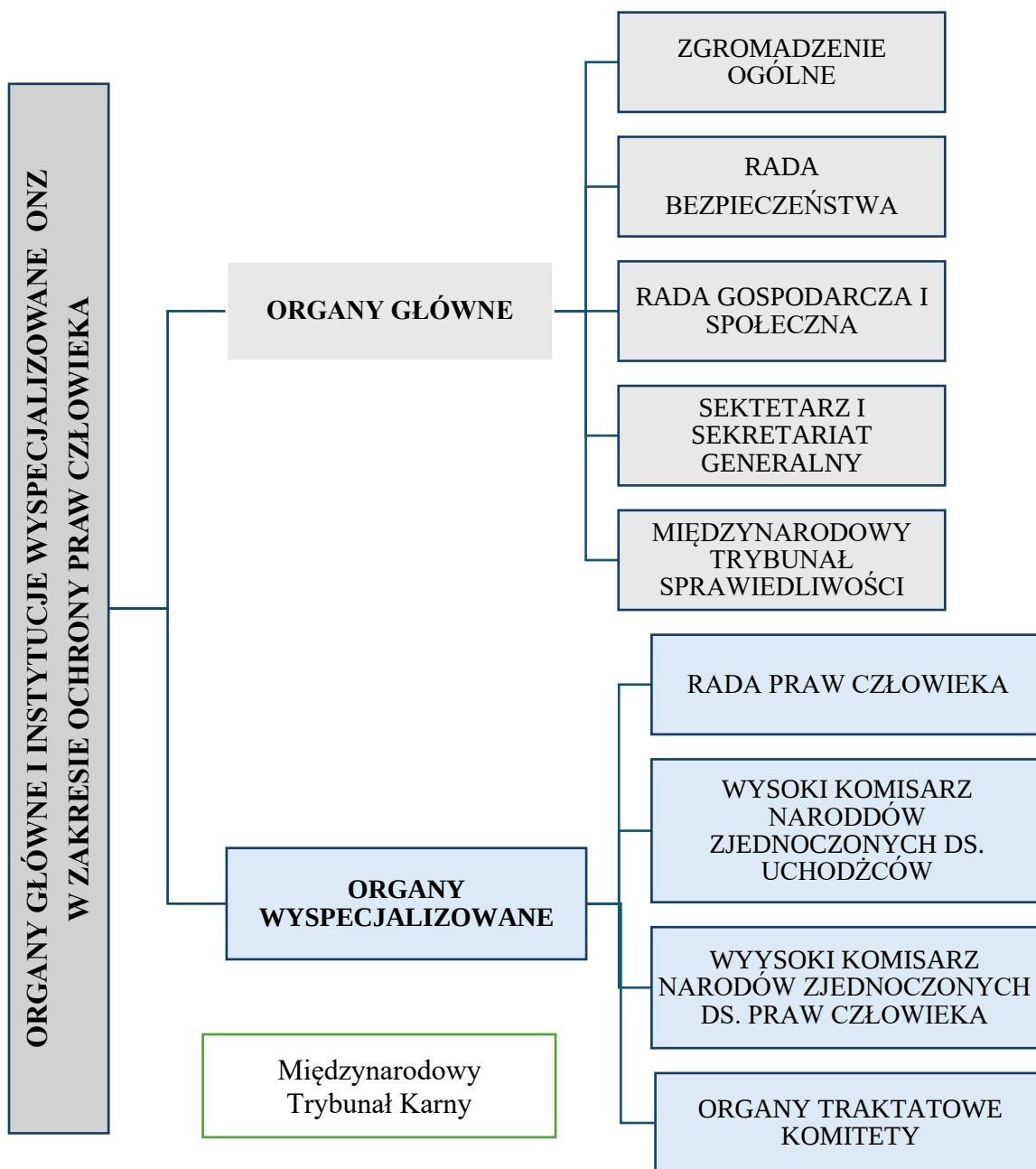
- osoby ubiegające się o status uchodźcy lub objęcie ochroną międzynarodową;
- uchodźcy, czyli jednostki, które „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych, przebywają poza granicami państwa, którego są obywatelami, i nie mogą lub nie chcą z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa”;
- osoby powracające do swoich krajów po okresie uchodźstwa potrzebujące wsparcia w procesie reintegracji i odbudowy życia oraz pomocy materialnej i uczestnictwa w programach reintegracyjnych;
- osoby wewnątrznie przesiedlone, które choć uciekają z powodów analogicznych do uchodźców, nie przekraczają granic międzynarodowych i formalnie pozostają pod ochroną własnego rządu, takich przypadkach UNHCR podejmuje działania mające na celu zapewnienie im dostępu do podstawowej pomocy humanitarnej oraz ochrony ich praw w ramach prawa krajowego i międzynarodowego;
- bezpaństwowcy, zwłaszcza ci, którzy starają się uzyskać obywatelstwo.

UNHCR udziela pomocy wskazanym grupom na wielu płaszczyznach, m.in.:

- Monitoruje granice, aby zapewnić dostęp do bezpiecznego terytorium i ochronę przed nielegalnym wydaleniem. Gwarantuje wsparcie prawne, promując prawa człowieka i dbając o dostęp do sprawiedliwych i skutecznych procedur azylowych.
- Monitoruje warunki recepcyjne, w tym dostęp do informacji na granicy, dostęp do schronienia, edukacji, opieki zdrowotnej i rynku pracy oraz długość procedur azylowych i realizację prawa do swobodnego poruszania się.
- Pomaga uchodźcom, którzy nie mogą wrócić do ojczyzny ani pozostać w kraju, które udzieliło im schronienia, organizując ich przesiedlenie do krajów trzecich.
- Zwraca szczególną uwagę na potrzeby osób najsłabszych takich jak dzieci, kobiety, osoby starsze czy niepełnosprawne.
- Wspiera integrację uchodźców ze społeczeństwem państwa przyjmującego poprzez rozwój polityk społecznych, zdrowotnych i zawodowych oraz ułatwia łączenie rodzin.

- Wspiera bezpieczeństwa, współpracując z rządami państw na rzecz zapobiegania i rozwiązywania problemu bezpieczeństwa oraz ochrony praw osób nie posiadających obywatelstwa²⁷.

Schemat nr 2: Organy główne i instytucje wyspecjalizowane ONZ działające na rzecz ochrony praw człowieka

Źródło: Opracowanie własne.

²⁷ Witryna Internetowa UNHCR, <https://www.unhcr.org/pl/185-plo-nashistoria-unhcr-html.html>, z dnia 11.11.2024.

Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK)

Został powołany 17 lipca 1998 r. na konferencji dyplomatycznej ONZ w Rzymie poprzez uchwalenie Statutu Rzymskiego. Dokument ten dał początek pierwszej stałej instytucji międzynarodowej odpowiedzialnej za ściganie i karanie sprawców najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej. Statut Rzymski wszedł w życie w 2002 roku, do uruchomienia działania Trybunału wymagano ratyfikacji jego statutu przez 60 państw. Polska ratyfikowała go już w 1999 r. Do dziś stronami Statutu jest 125 państw.

MTK to stały sąd międzynarodowy mający swoją siedzibę w Hadze. Został powołany na mocy umowy międzynarodowej i posiada globalny zasięg działania. Choć współpracuje z ONZ nie jest jej organem. MTK specjalizuje się w rozpatrywaniu spraw dotyczących najpoważniejszych zbrodni prawa międzynarodowego, ale jego jurysdykcja ma charakter uzupełniający w stosunku do sądów krajowych. Oznacza to, że Trybunał może działać tylko wtedy, gdy państwo nie jest w stanie lub nie chce ścigać sprawców takich przestępstw.

W skład Trybunału wchodzi osiemnastu sędziów wybieranych przez państwa-strony w tajnym głosowaniu. Kandydatami mogą być jedynie osoby o wysokich kwalifikacjach zawodowych, doświadczeniu w sprawach karnych lub w prawie międzynarodowym oraz o nieposzlakowanej opinii moralnej. Sędziowie czuwają nad prawidłowym przebiegiem postępowań i zapewniają przestrzeganie najwyższych standardów wymiaru sprawiedliwości.

Jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Karnego obejmuje wyłącznie określone rodzaje przestępstw. Zgodnie z art. 5 Statutu, Trybunał może rozpatrywać sprawy dotyczące zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych oraz zbrodni agresji. Co ważne, zbrodnie te nie ulegają przedawnieniu, co oznacza, że sprawcy mogą być ścigani bez względu na upływ czasu od ich popełnienia.

Trybunał może orzekać jedynie wobec osób fizycznych, czyli jednostek, które ponoszą indywidualną odpowiedzialność karną za najcięższe naruszenia prawa międzynarodowego. Nie mogą przed nim odpowiadać państwa, organizacje ani osoby prawne. Dodatkowo, osoby poniżej osiemnastego roku życia są wyłączone spod jurysdykcji MTK. Funkcja publiczna, pełniona przez sprawcę przestępstwa, immunitet, ani tłumaczenie się rozkazem przełożonego nie zwalniają z odpowiedzialności karnej.

Jurysdykcja czasowa Trybunału ogranicza się do zbrodni popełnionych po 1 lipca 2002 r., czyli po wejściu w życie Statutu Rzymskiego. W przypadku państw, które przystąpiły do Statutu później, Trybunał może orzekać w odniesieniu do przestępstw popełnionych po dacie

wejścia Statutu w życie dla tego państwa, chyba że państwo to złoży odpowiednią deklarację umożliwiającą wcześniejsze objęcie jego terytorium jurysdykcją MTK.

Postępowanie przed Trybunałem może być wszczęte na trzy sposoby:

1. każde państwo-strona Statutu może przekazać sprawę do prokuratora MTK, zgłaszając tzw. "sytuację", czyli informację o możliwym popełnieniu zbrodni;
2. Rada Bezpieczeństwa ONZ może skierować sprawę do Trybunału, nawet bez zgody zainteresowanego państwa, na podstawie rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych;
3. prokurator MTK może wszcząć śledztwo z własnej inicjatywy, jeżeli posiada wystarczające informacje wskazujące na popełnienie zbrodni, jednak w takim przypadku wymagana jest zgoda państwa, którego sprawa dotyczy.

W sytuacji 1 i 3 na jurysdykcję MTK potrzebna jest zgoda państwa obywatelstwa podejrzanego albo państwa na terytorium, którego doszło do zbrodni. W sytuacji z pkt 2 – zgoda państwa nie musi być wyrażona, ponieważ jest to wiążąca decyzja RB podjęta na podstawie rozdziału VII KNZ²⁸.

Dokumenty:

Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, przyjęty w Nowym Jorku dnia 15 grudnia 1989 r.; Dz.U. 2014 poz. 891.

Karta Narodów Zjednoczonych, Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90.

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977 nr 38 poz. 169.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturalnych

Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-international-covenant-economic-social-and>

Protokół fakultatywny do Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych, uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 16 grudnia 1966 r. w Nowym Jorku, Dz.U. 1994 nr 23 poz. 80.

RZYMSKI STATUT MIĘDZYNARODOWEGO TRYBUNAŁU KARNEGO sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r.

²⁸ Por. A. Zawidzka-Łojek, Status osób fizycznych w prawie międzynarodowym, [w:] Prawo Międzynarodowe publiczne, A. Łozowski, A. Zawidzka-Łojek, Warszawa 2011, s. 248-252; K. Wierczyńska, Dekada działalności Międzynarodowego Trybunału Karnego – sukcesy i porażki międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości, „Studia Prawnicze” 2013, Zeszyt 2 (194), Warszawa 2013.

LITERATURA WYKORZYSTANA W PRACY:

- Brodowski L., Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2024, nr 5 (81).
- Florczak A., ONZ-owski system ochrony praw człowieka, [w:] Prawa człowieka a stosunki międzynarodowe, A. Florczak, B. Bolechów (red.), Toruń 2006.
- Hołda Z., D. Ostrowska, Prawa człowieka. Zarys wykładu, [w:] Prawa człowieka zarys wykładu, J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. A. Rybczyńska, Warszawa 2014.
- Hrynick W. M., Potrzeba wzmocnienia międzynarodowej ochrony praw człowieka trzeciej generacji, „Kultura Bezpieczeństwa Nauka – Praktyka – Refleksje” Nr 30, 2018.
- Human Rights and the Security Council – An Evolving Role, tryb dostępu: <https://www.securitycouncilreport.org/research-reports/human-rights-and-the-security-council-an-evolving-role.php>
- Kędzia Z., Komitet Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych [w:] Mechanizmy ochrony praw człowieka w ramach ONZ. Analiza systemowa, R. Wieruszewski (red.) Warszawa 2017 r.
- Kleczkowska A., Karta Narodów Zjednoczonych jako światowa konstytucja – uwagi z perspektywy zakazu użycia siły, „Studia Prawnicze” 2016, Z. 3 (2017).
- Kuźniar R., Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe, Warszawa 2008.
- Michalska A., Podstawowe prawa człowieka w prawie wewnętrznym a Pakty Praw Człowieka, Warszawa 1976.
- Rada Praw Człowieka, tryb dostępu: https://www.unic.un.org.pl/rada_praw/powstanie_zasady.php
- Sekretarz Generalny ONZ, tryb dostępu: <https://www.unic.un.org.pl/sg/sekretarz-generalny-onz>
- Świerczewski P., Wysoki Komisarz ONZ do spraw ochrony praw człowieka, „ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA LUBLIN – POLONIA”, 2015, VOL. LXII, 1.
- Towpik A., 75-lecie ONZ. Czy ONZ pomogła światu?, Stosunki Międzynarodowe – International Relations nr 3 (t. 56) 2020.
- Tychmańska A., Znaczenie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych dla polskiego porządku prawnego na przykładzie analizy orzecznictwa polskich sądów administracyjnych, Studenckie Zeszyty Naukowe 2017, Vol. XX, nr 34.
- UNHCR, <https://www.unhcr.org/pl/185-plo-nashistoria-unhcr-html.html>
- Wierczyńska K., Dekada działalności Międzynarodowego Trybunału Karnego – sukcesy i porażki międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości, „Studia Prawnicze” 2013, Zeszyt 2 (194), Warszawa 2013.
- Zawidzka-Łojek A., Status osób fizycznych w prawie międzynarodowym, [w:] Prawo Międzynarodowe publiczne, A. Łozowski, A. Zawidzka-Łojek, Warszawa 2011.

SCENARIUSZ DO LEKCJI**System ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)****Cele lekcji:**

- zapoznanie uczniów z systemem ochrony praw człowieka w ramach ONZ.
- przedstawienie podstawowych dokumentów oraz instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka w systemie ONZ.
- kształtowanie umiejętności analizy tekstów źródłowych dotyczących ochrony praw człowieka.

Planowane efekty kształcenia:

- uczeń zna podstawowe dokumenty i instytucje ONZ zajmujące się ochroną praw człowieka.
- uczeń rozumie znaczenie systemu ochrony praw człowieka w ramach ONZ oraz wpływ tych mechanizmów na społeczność międzynarodową.
- uczeń potrafi analizować akty prawne związane z ochroną praw człowieka oraz wskazać ich praktyczne zastosowanie.

Metody i formy pracy: wykład z prezentacją multimedialną, praca z tekstem źródłowym, praca w grupach, dyskusja

Przebieg lekcji:**WSTĘP:**

Nauczyciel wprowadza w temat lekcji, przypominając tragiczne doświadczenia II wojny światowej i potrzebę ochrony praw człowieka. Krótkie pytanie do uczniów: „Jak myślicie, dlaczego prawa człowieka stały się tak ważnym elementem prawa międzynarodowego po II wojnie światowej?” Co według Was oznacza „ochrona praw człowieka”? Czy znacie jakieś organizacje międzynarodowe, które zajmują się ochroną praw człowieka?

ROZWINIĘCIE:

Nauczyciel prezentuje w formie angażującego wykładu: Kartę Narodów Zjednoczonych – jej znaczenia i odniesienia do praw człowieka, Powszechną Deklarację Praw Człowieka – jej charakter deklaracyjny i katalog praw, Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka – ich prawnie wiążący charakter i kategorie chronionych praw.

Nauczyciel prezentuje instytucje ochrony praw człowieka w ONZ w tym: Radę Praw Człowieka, Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka, Urząd Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców oraz Międzynarodowy Trybunał Karny.

Praca w grupach

Porównanie ochrony praw człowieka w MPPOiP i MPPGSiK. Nauczyciel dzieli klasę na grupy 3-4 osobowe. Rozdaje każdej grupie teksty MPPOiP i MPPGSiK.

Wykorzystując metodę legal design thinking uczniowie projektują plakat, który zaprezentuje:

- różnice między ochroną praw w obu Paktach

- przykład państwa, w którym:

- a) Prawa polityczne i obywatelskie są dobrze chronione, ale prawa socjalne i gospodarcze są słabo realizowane

lub

- b) Prawa socjalne i gospodarcze są dobrze realizowane, ale prawa polityczne i obywatelskie są ograniczone

W każdej sytuacji należy zobrazować:

- jakie konkretnie prawa są dobrze chronione,

- jakie prawa są słabo chronione lub naruszane,

Prezentacja wyników prac uczniów na forum klasy

ZAKOŃCZENIE: Podsumowanie omówionych zagadnień przez nauczyciela. Wspólna dyskusja: Jakie wyzwania stoją przed globalnym systemem ochrony praw człowieka ONZ?

Pytania kontrolne:

- Co to jest Karta Narodów Zjednoczonych i jakie ma znaczenie dla praw człowieka?

- Jakie znaczenie ma Powszechna Deklaracja Praw Człowieka?

- Czym różnią się Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka od Deklaracji?

- Jaką rolę odgrywa Rada Praw Człowieka ONZ?

- Co to jest Międzynarodowy Trybunał Karny i czym się zajmuje?